

Niall Ferguson

CIVILIZAȚIA

VESTUL ȘI RESTUL

Traducere de Doris Mironescu
și Andreea Mironescu

Cuprins

<i>Lista ilustrațiilor</i>	9
<i>Lista hărților</i>	11
<i>Lista tabelelor și graficelor</i>	12
<i>Prefață</i>	13
INTRODUCERE. Întrebarea lui Rasselas	25
CAPITOLUL 1. Competiția	41
Două fluvii	41
Eunucul și unicornul	47
Cursa mirodeniilor	53
Regatul mediocru	62
CAPITOLUL 2. Știința	67
Asediul	67
Micrographia	75
Osman și Fritz	85
Cu <i>Tanzimat</i> -ul prin Europa	97
De la Istanbul la Ierusalim	101
CAPITOLUL 3. Proprietatea	107
Lumi noi	107
Țara celor liberi	113
Revoluțiile americane	123
Soarta gullahilor	135
CAPITOLUL 4. Medicina	145
Profeția lui Burke	145
Molohul războiului	158
Médecins sans Frontières	168
Craniile din Insula Rechinilor	174
Rușinea neagră	182

CAPITOLUL 5. Consumul.....	191
Nașterea societății de consum	191
Să ne occidentalizăm !	210
De la epoca jazzului la epoca bogăției.....	217
Geniul jeansilor	229
Pijamale și baticuri.....	239
CAPITOLUL 6. Munca.....	243
Etica muncii și etica cuvântului.....	243
Distrați-vă !	250
Ierusalimul chinez	261
Tărâmurile ale necredinței	270
Sfârșitul lumii ?	273
CONCLUZIE. Rivalii.....	277
<i>Note</i>	305
<i>Bibliografie</i>	325
<i>Index</i>	351

În America de Nord, proprietarii de sclavi se simțeau îndreptățiti să-și trateze „posesiunea” cum doreau, indiferent dacă era vorba de oameni sau loturi de pământ. Când populația de sclavi a crescut – atingând maximum de aproape o treime din populația britanico-americană în 1760 –, autoritățile au trasat o distincție și mai clară între servitorii cu contract albi, care erau în serviciu o perioadă de cinci sau șase ani în general, și sclavii negri, obligați să slujească întreaga viață. Legislația adoptată în Maryland în 1663 era foarte limpede: „Toți negrii sau alți sclavi din provincie [...] vor sluji *durante vitae*; și toți copiii născuți dintr-un negru sau din alt sclav vor fi sclavi ca și părinții lor”⁸⁷. Iar în timp sclavia nord-americană a devenit și mai dură. O lege dată în Virginia în anul 1669 declara că dacă un stăpân își ucidea sclavul, aceasta nu era o infracțiune. O lege din Carolina de Sud din 1726 afirma explicit că sclavii erau „bunuri mobile”. Pedepsele corporale nu erau doar acceptate, ci și reglementate⁸⁸. S-a ajuns până acolo încât sclavii fugari din Carolina au început să treacă granița în Florida spaniolă, unde guvernatorul le-a permis să întemeieze o așezare autonomă, cu condiția să se convertească la catolicism⁸⁹. Era o evoluție neobișnuită, dat fiind că, așa cum am văzut, sclavia dispăruse în Anglia de secole, ceea ce demonstra că instituțiile europene puteau suferi mutații pe teritoriul american. Un magistrat din Virginia a surprins foarte bine tensiunile din sânul „instituției speciale” atunci când a spus: „Sclavii nu sunt doar o proprietate, ci și ființe raționale și au dreptul să fie tratați cu omenie de instanță, atunci când ea poate fi exercitată *fără încălcarea dreptului la proprietate*”⁹⁰. Negustorii de sclavi se expuneau atacurilor din partea aboliționiștilor doar atunci când întreceau niște limite foarte permissive, cum a făcut căpitanul vasului *Zong* din Liverpool în 1782, când a aruncat peste bord 133 de sclavi, vii și înlănțuiți, din cauza lipsei de apă la bord. În mod semnificativ, el a fost acuzat mai întâi de fraudă în asigurări, însă apoi Olaudah Equiano l-a alertat pe aboliționistul Granville Sharp cu privire la natura reală a crimei care avusese loc⁹¹.

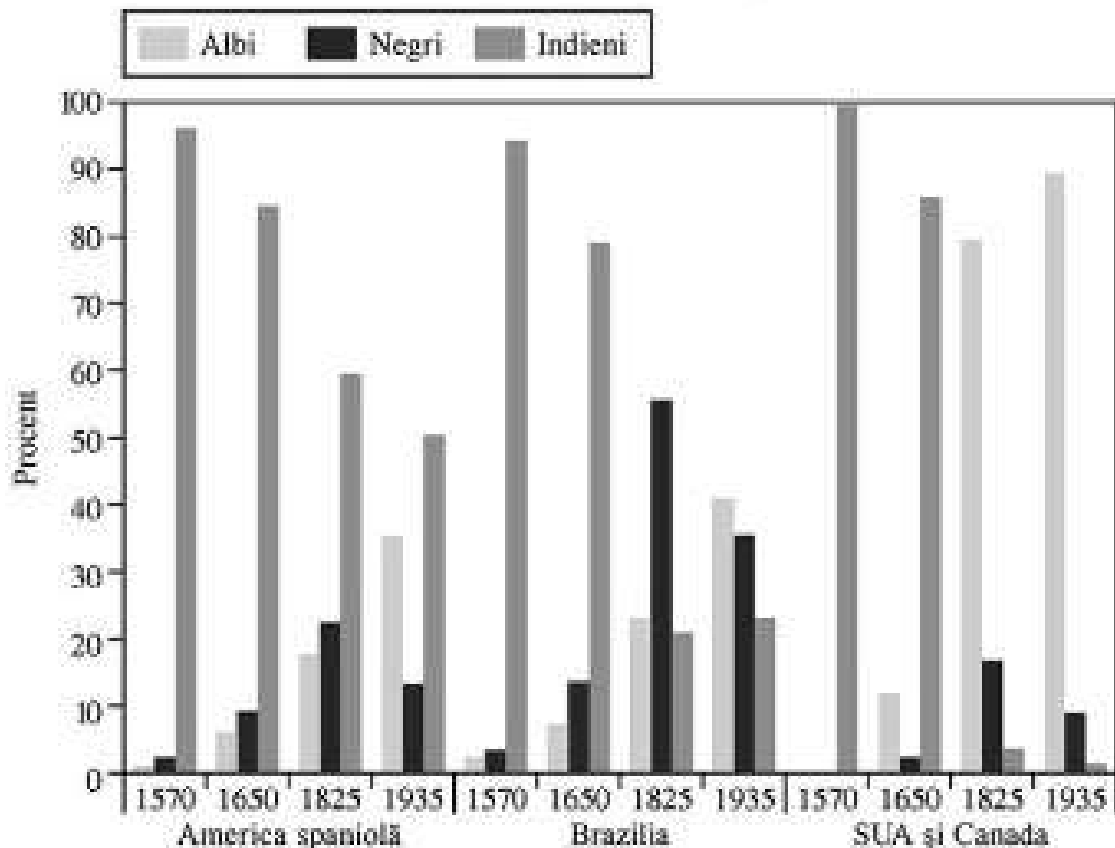
O diferență izbitoare între Nord și Sud era tabuul nord-american cu privire la amestecul raselor – sau „miscegenatie”, cum i se spunea odată. America Latină a acceptat devreme realitatea uniunilor interraciali, clasificând rezultatele lor (*mestizos*, născuți din bărbați spanioli și femei indiene; *mulattos*, născuți din creoli și negri; *zambos*, copiii indienilor cu negrii) în ierarhii tot mai complicate. Pizarro însuși a avut o soție incasă, Inés Huayllas Yupanqui, care i-a născut o fiică, Doña Francisca⁹². În 1811, acești metiși constituiau mai mult de o treime din populația Americii spaniole, o proporție egală cu cea a populației indigene, și erau mai numeroși decât creolii de origine pur hispanică, ce reprezentau sub o cincime din total. În Brazilia secolului al XVIII-lea, mulatrii reprezentau doar

6% din forța de muncă predominant africană de pe plantații, însă ocupau o cincime din funcțiile artisanale și manageriale mai calificate ; ei erau clasa subalternă a Imperiului Portughez.

De cealaltă parte, în Statele Unite s-au făcut eforturi considerabile pentru a interzice aceste uniuni (sau cel puțin pentru a le nega legitimitatea). Faptul se datora unei alte diferențe. Atunci când britanicii au emigrat în America, ei și-au luat adesea și femeile cu ei. Când bărbații spanioli și portughezi au traversat Atlanticul, aceștia au plecat în general singuri. De exemplu, din cele 15.000 de nume înregistrate în „Catálogo de Pasajeros a Indias”, lista pasagerilor spanioli care s-au îmbarcat pentru Lumea Nouă între anii 1509 și 1559, doar 10% erau femei. Rezultatele nu erau dificil de prevăzut. Un grup de oameni de știință conduși de Andrés Ruiz-Linares au studiat probe de ADN mitocondrial de la indivizi aparținând unui număr de treisprezece populații metise din șapte țări, din Chile până în Mexic. Rezultatele demonstrează că, în toată America Latină, bărbații europeni și-au ales perechea dintre femeile indigene și africane⁹³. Alte studii realizate în locuri precum Medellín din Columbia – unde populația este considerată „pur” hispanică – susțin aceleași concluzii. În unul dintre eșantioane, ascendența în funcție de cromozomul Y (moștenit de la tată) era în proporție de aproximativ 94% europeană, 5% africană și doar 1% amerindiană, în timp ce ascendența în funcție de ADN-ul mitocondrial (moștenit de la mamă) era în proporție de 90% amerindiană, 8% africană și 2% europeană⁹⁴.

Și în America de Nord s-a produs metisajul. Thomas Jefferson este doar cel mai faimos american care a avut copii cu una dintre sclavele sale, dar nu singurul. Până la sfârșitul erei coloniale, în America britanică existau aproximativ 60.000 de mulatri. Astăzi, între o cincime și un sfert din ADN-ul majorității populației de culoare din Statele Unite are ascendență europeană. Dar modelul care s-a înrădăcinat în perioada colonială era unul binar. Un individ care avea fie și o „picătură” de sânge afro-american – în Virginia, dacă avea un singur bunic negru – era considerat negru, indiferent cât de albă îi era pielea sau cât de caucaziană îi era fizionomia. Căsătoriile interracialle erau considerate infracțiuni în Virginia încă din anul 1630 și au fost interzise prin lege în 1662 ; un an mai devreme, o lege asemănătoare apăruse și în colonia Maryland. Și alte cinci colonii nord-americane au emis astfel de legi. După proclamarea Statelor Unite ale Americii, timp de un secol, 38 de state au interzis căsătoriile interracialle. Chiar și în 1915, legea mai era activă în 28 dintre ele ; în zece state, ea era înscrisă în constituție. În decembrie 1912 a existat chiar o încercare de a introduce în constituția Statelor Unite un amendament stipulând interdicția metisajului „pentru totdeauna”⁹⁵.

Structura rasială a Lumii Noi, 1570-1935

Notă : Nu sunt disponibile date despre populațiile de rasă mixtă.

De aceea conta foarte mult unde ajungeau sclavii din Africa. Cei trimiși în America Latină ajungeau într-un fel de *melting pot* rasial în care bărbații sclavi aveau șanse rezonabile să-și câștige libertatea dacă supraviețuiau primilor câțiva ani de trudă grea, iar femeile sclave probabil aveau să nască un copil de rasă mixtă. Cei trimiși în Statele Unite intrau într-o societate unde distincția dintre albi și negri era mult mai strict definită și supravegheată.

Așa cum am arătat, John Locke a făcut din proprietatea privată temelia vieții politice din Carolina. Dar el nu se gândea numai la proprietatea asupra pământului. În articolul 110 din „Constituțiile Fundamentale”, afirma clar: „Toți oamenii liberi din Carolina vor avea putere și autoritate absolute asupra sclavilor lor negri, indiferent de opiniile și de convingerile lor religioase”. Pentru Locke, proprietatea asupra ființelor umane făcea la fel de mult parte din proiectul colonial ca și proprietatea asupra pământului. Și acele ființe umane nu erau nici proprietari de pământ, nici alegători. Legiuitorii care au urmat s-au străduit să mențină această distincție. În articolul X din Codul Sclaviei din Carolina de Sud din 1740 erau permise închiderea și interogarea de către un om de rasă albă ale oricărui sclav care era găsit în afara casei sau a plantației neînsoțit de un alb. În articolul XXXVI, sclavilor le era interzisă părăsirea plantațiilor, mai ales sâmbătă noaptea, duminica și de sărbători. Sclavii care încălcau legea puteau fi pedepsiți prin

„biciuire moderată”. În articolul XLV, albilor le era interzis să-i învețe pe sclavi să scrie și să citească.

Efectele profunde ale acestor legi pot fi văzute în unele părți ale Statelor Unite chiar și astăzi. Coasta gullahilor se întinde din Insula Sandy, în Carolina de Sud, până în Insula Amelia, în Florida. Oamenii de aici au dialectul lor, feluri de mâncare și un stil muzical proprii⁹⁶. Unii antropologi consideră cuvântul „gullah” ca fiind o formă coruptă a numelui „Angola”, de unde vin strămoșii locuitorilor din această zonă. Este posibil să fie astfel. Începând cu jumătatea secolului al XVII-lea, mulți dintre sclavii aduși în America – probabil vreo 44% – veneau din acea parte a Africii numită atunci Angola (țara cu același nume, dar și regiunea dintre Camerun și nordul fluviului Congo)⁹⁷. O treime dintre sclavii care au trecut prin Charleston veneau din Angola⁹⁸. Mulți dintre aceștia erau din populația Mbundu din regatul Ndongo, al cărui conducător, *ngola*, a dat țării numele său de astăzi. Ei s-au răspândit în toată America, din Brazilia până în Bahamas și în Carolina.

Urmele angoleze din Carolina de Sud sunt încă detectabile, inclusiv unele ecouri ale limbii kimbundu. Oamenii de aici sunt descendenții direcți ai sclavilor angolezi, iar moștenirea lor genetică nu a fost aproape deloc diluată până astăzi. Faptul că cultura gullahilor a supraviețuit arată cât de puternică a fost segregarea rasială în state precum Carolina de Sud. Spre deosebire de aceștia, angolezii trimiși în America de Sud au avut șanse mai mari de a scăpa de sclavie – uneori efectiv prin fugă, așa cum s-a întâmplat în cazul fugarilor din Pernambuco, care au întemeiat o colonie independentă la Quilombo, cunoscută drept „Mica Angolă”, în Palmares, în jungla din statul Alagoas aflat în nord-estul Braziliei. La apogeul său, acest mic regat avea o populație de peste 10.000 de oameni și un conducător ales, „Ganga Zumba”. Întemeiat la începutul secolului al XVII-lea, el a fost cucerit de armatele portugheze abia în 1694. Soarta „gullahului” Jack Pritchard, un sclav angolez care a plănuit o răscoală împotriva *buckra* (albilor) în 1822 la Charleston, a fost cu totul alta. A fost spânzurat. În mod ironic, Țara celor Liberi era de fapt, pentru o cincime din populația sa, țara celor pe vecie robi. La nord de Rio Grande, sclavia devenise ereditară.

În cele din urmă, anomalia sclaviei într-o societate pretins liberă nu a putut fi rezolvată decât prin război între statele pro-sclavie din Sud și statele anti-sclavie din Nord. Doar o intervenție navală britanică de partea confederaților ar fi putut duce la înfrângerea unioniștilor, iar acest lucru nu a fost niciodată foarte plauzibil. Dar deși Războiul Civil a pus capăt sclaviei, timp de mai bine de un secol mulți americani au continuat să creadă că prosperitatea lor se datora segregării dintre albi și negri. Încă din anii 1820, Edward Everett scria în *North American Review*:

Nu ne preocupă America de Sud; nu avem nici o simpatie, nu putem avea nici o simpatie față de ea. *Ne tragem din rase diferite* [...]. Toate tratatele pe care le-am putea semna, toți ambasadorii pe care i-am putea trimite, toți banii pe care i-am putea împrumuta nu ar putea să-i transforme pe [...] Bolivarii lor în Washingtoni⁹⁹.

Pentru generația următoare de rasiști albi, segregarea părea motivul esențial pentru care Statele Unite prosperaseră, în timp ce populațiile „corcite” ale Americii Latine se adânceau în sărăcie (ba chiar, în unele cazuri, și în comunism).

Sub lozincă „Segregare acum! Segregare mâine! Segregare pentru totdeauna!”, guvernatorul de Alabama George Wallace proclama separarea rasială drept cheia poveștii de succes a Americii chiar și în discursul său de investire în funcție din 1963:

Această țară nu a fost construită ca o unitate singulară [...] ci ca o uniune a mai multora [...] acesta este motivul pentru care părinții noștri fondatori iubitori de libertate au întemeiat statele, pentru a împărți între acestea drepturile și puterile și pentru a se asigura că nici o putere centrală nu va putea pune stăpânire pe guvern [...].

Și la fel este ea construită în aspectele rasiale ale vieții noastre, [...] fiecare rasă are libertatea, în cadrul ei de existență, să învețe, [...] să instruiască, [...] să se dezvolte, [...] să ceară și să primească ajutor meritat de la cei de alte rase. Aceasta este marea libertate a părinților fondatori ai Americii, [...] dar dacă ne amalgamăm într-o unitate așa cum pledează filozofii comuniști [...], atunci bogăția vieților noastre, [...] libertatea dezvoltării noastre [...] dispar pentru totdeauna. Devenim atunci o unitate corcită sub conducerea unui singur guvern atotputernic [...] și ajungem să reprezentăm totul [...] și în același timp nimic.

Astfel de idei păreau foarte atrăgătoare pe atunci: zece milioane de alegători (13,5% din total) au votat pentru Wallace și al său Partid American Independent atunci când acesta a candidat la președinție, în 1968.

Dar ideea că succesul Statelor Unite se datora segregării rasiale era un nonsens. Era complet greșit să consideri, precum Wallace, că Statele Unite erau mai prospere și mai stabile decât Venezuela sau Brazilia datorită legilor antimetisaj și segregării între albi și negri în cartiere, spitale, școli, universități, locuri de muncă, parcuri, bazine de înot, restaurante și chiar cimitire. Dimpotrivă, America de Nord s-a descurcat mai bine decât America de Sud pur și simplu pentru că modelul britanic al distribuției pe scară largă a dreptului la proprietate privată și al democrației funcționa mai bine decât modelul spaniol al concentrării averilor și autoritarismului. În loc să fie indispensabile pentru succesul Americii, sclavia și segregarea au fost niște piedici serioase în calea dezvoltării țării, iar moștenirea

lăsată de ele este încă dureros de prezentă sub forma problemelor sociale care apasă și acum atât de multe comunități afro-americane: graviditatea în rândul adolescentelor, slaba performanță școlară, abuzul de droguri și procentul disproporționat de persoane condamnate la închisoare pentru încălcări ale legii.

Astăzi, un bărbat cu tată african și mamă albă – care pe vremea lui Simón Bolívar ar fi fost numit *casta* – este președintele Statelor Unite ale Americii, după ce a învins în alegeri un erou de război cu ascendență clasică scoțian-irlandeză, chiar și în statul Virginia. În urmă cu treizeci de ani, când am vizitat prima oară sudul Americii, acest lucru ar fi părut o posibilitate fantastic de îndepărtată. Nu trebuie să uităm că, până și în 1967, șaisprezece state aveau încă legi care interziceau căsătoriile interracial. Doar în urma deciziei Curții Supreme de Justiție în cazul inspirat numit *Loving vs Virginia* interzicerea căsătoriilor interracial a devenit neconstituțională în toate Statele Unite. Chiar și așa, statul Tennessee nu a abolit articolul respectiv din constituția sa decât în martie 1978, iar Mississippi a făcut-o abia în decembrie 1987. Atitudinea americanilor față de rasă s-a schimbat considerabil de atunci. Multe cuvinte și idei încetățenite de-a lungul timpului nu mai pot fi rostite în public.

În același timp, oamenii din multe orașe nord-americane seamănă tot mai mult cu cei din America de Sud. Migrația continuă dinspre America Latină, în special din Mexic, va face ca în patruzeci de ani albi non-hispanici să reprezinte probabil o minoritate din populația SUA¹⁰⁰. Țara întreagă va fi atunci, dacă nu oficial, atunci practic bilingvă. Iar societatea americană devine tot mai mixtă din punct de vedere rasial. Recensământul Statelor Unite face distincția între patru categorii rasiale: „alb”, „negru”, „nativ american” și „asiatic sau din insulele Pacificului”. Pe această bază, unul din douăzeci de copii din Statele Unite are origine mixtă, părinții lui neapartenând aceleiași categorii rasiale. Numărul acestor cupluri interracial s-a multiplicat de patru ori între anii 1990 și 2000, ajungând la aproximativ 1,5 milioane. Din acest punct de vedere, alegerea lui Barack Obama în 2008 nu mai este așa de surprinzătoare.

Totodată, una dintre cele mai dinamice economii ale lumii de astăzi este cea a multicolorei Brazilii. Cheia succesului Braziliei – în continuare una dintre societățile cu cea mai mare inegalitate din lume – a fost reforma mult întârziată prin care o parte tot mai mare din populație a căpătat șansa de a deține proprietăți și de a câștiga bani. După mai bine de un secol în care s-a sprijinit excesiv pe protecționism, pe substituirea importurilor și pe alte forme de intervenționism al statului, cea mai mare parte a Americii Latine – cu regretabila excepție a Venezuelei – a făcut progrese începând cu anii 1980 printr-o combinație de măsuri precum privatizarea, investițiile străine și orientarea către exporturi¹⁰¹. Zilele în care economiile din regiune oscilau între hiperinflație și intrarea în incapacitate